

ARAP DİLİNDE LAHN'İN DOĞUŞU

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KARADAVUT (*)

I- LAHN'İN LÜGAT VE İSTILAH MANASI:

Manâ, dil, lehçe, üstü kapalı konuşmak, meyletmek, anlamak, bir sözün manâ ve mefhumu, sözün üslubu, söyleniş tarzı, eğimi, kırımı, sözü anlamak, güzel konuşmak, nağme, makam, zeka, sözün başından sonunu anlamak, birine söz anlatmak, sözde ve hata etmek manalarına gelir. (1) Kök olarak şu vezinlerde gelir; (لَحْنٌ - يَلْحَنُ - لَحْنًا - لُحُونًا - لِحَانَةٌ) başkasının anlayamayacağı şekilde üstü kapalı konuşmak, kendi dili ile konuşmak (لَحْنٌ) (لِحَانٌ) ve (لُحُونٌ) şeklinde gelir. Söyleyenin sözünden kastedilen manayı, sözün üslubundan, söyleyiş tarzından, eğiminden, kırımından sözün gevelenmesinden anlamak, Kur'an'ı Kerim'de yüce Allah: (و لتعرفنهم في لحن القول) (2) "Sen onları sözlerinin söyleniş tarzından tanırsın" buyurmaktadır. Burda aynı manadadır. (لَحْنٌ) güzel konuşmak, iyi konuşmak manasına, peygamberimizin (لَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ الْلَحْنُ بِحِجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ) (3) "belki sizlerden biri diğerinden daha açık, daha belîğ, daha güzel konuşabilir...."hadisinde de aynı manadadır. Yine ömer İbn Abdulaziz'in: (عَجِبْتُ لِمَنْ لَاحَنَ النَّاسَ كَيْفَ لَا يَعْرِفُ الْجَوَامِعَ) "insanlarla güzel tartışma yapmanın (kelimelerin) cemileri nasıl bilmediğine şaşarım" sözü de aynı manaya gelmektedir. (1) (اللحن) konuşulan dil manasına da gelmektedir. Hz. Ömer'in

(*) S.Ü. İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

(1) el-Cevherî, İsmail b. Hammad, es-Sıhah Tacu'l-Luga, IV, 2193, III. baskı, Beyrut, 1979; İbn Faris, Ebu'Huseyn İbn Ahmet İbn Zekeriya, Mu'cemu Mekayisi'l-Luga, V, 239, tahkik, Abdusselam Muhammed İbn Harun, II. baskı, Mısır, 1972; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemalüddin, Lisanu'l-Arab, XVII, 276, Bulak, 1303; ez-Zebîdî, Ebu Feyz es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Huseynî el-Vasîtî, Tacu'l-Arus Min Cevahiri'l-Kamus, IX, 330, Daru'l-Fikir; el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed İbn Ahmet, Tezhibu'l-Luga, V, 62, 63, tahkik, Dr. Abdullah Derviş, Mısır, 1964

(2) Muhammed Suresi, 30

(3) Ebu Dâvud, Kitabu'l-Akdiye, VII, 13, 14.

(1) el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed İbn Ahmed, Tezhibu'l-Luga, V, 60, 63, tahkik, Dr. Abdullah Derviş, Mısır, 1964.

(تعلموا اللحن في القرآن كما تعلمونه) "Kur'an'da lahni onu öğrendiğiniz gibi öğreniniz" sözünü al-Killabiyyun şöyle açıklıyor: "Kur'an'ın nazil olduğu dil (lugat)i öğreniniz. (1) (اللحن) konuşmada hata etmek, hatalı okumak, hatalı konuşmak manâlarına gelir. Hz. Ömer'in (تعلموا اللحن والفرائض) "lahn ve feraizi öğreniniz" sözünde de lahn hatalı konuşma manâsına gelmektedir. Ebu Ali şöyle diyor: İbn Abbas' la beraber tavaf yapıyorduk, o bana lahn'i öğretiyordu. "sözünde de lahn aynı manaya gelmektedir. (2)

Ebu'l-Beka' da lahn'i iki kısma ayırıyor: Lahn'i hafi, lahn'i celi: Lahn'i celi, lafızda olur, manâyı bozar, zira bu lahn 'de merfu mensup, mensub merfu, mecur mensub olur. Lahn'i hafi iseyine lafızda olur fakat manâyı bozmaz., mesala (ر) "ra" harfini telaffuz ederken boğulacak gibi çıkarmak. (ن) "nun" harfini telaffuz ederken tinn diye ses çıkarmak gibi. (3)

Lahn denince ıstılahta şu manâları ifade eder: Kelimelerin telaffuz unda, vezin ve manâlarında, cümle terkiib ve düzeninde ölçüyü aşmaya, i'raba muhalefet etmeye, konuşma dilindeki gramer hatalarına denir.

Lahn aynı zamanda karşıt manalı (Azdad) kelimelerde, hata etmek, ya-nılmak manasına olduğu gibi, bunun zıddı olan isabet etmek, doğru olmak anlamlarına da gelmektedir. İbn Faris'e göre bu kelime hata etmek manasını sonradan kazanmıştır. Bu manası itibariyle Muvalled (1) kelimelerdendir. Çünkü lahn'in bu manası al-Arabu'l-A'ribe (yaratılıştan saf raplar) tarafından bilinmeyen yeni bir kelimedir.(2)

(2) el-Cahız, Ebu Osman Ömer İbn Bahr, el-Beyan va't-Tebyin, II, 219, tahkik, Abdusselam Muhammed Harun, IV. baskı, Mısır, 1975; el-Ezherî, Tehzibu'l-Luga, V, 62.

(3) Ebu'l-Beka, el-Huseyin el-Kefevî, Kitabu Ebi'l-Beka, Matbaa-i Amira, I, 1287.

(1) MUVALLED (Tevlid): Arab Dilinde Cahiliye asrından beri bilinen ancak, İslamiyet'in doğuşu ile yeğni manâlar kazanan kelimelere verilen isimdir. Mesela Cahiliye döneminde (كَافِر) kelimesi, örten, çiftci anlamında kullanılırken, İslamiyet'in doğuşu ile, Müslüman olmayanlara "kâfir" manâsında kullanılmaya başlanmıştır. (رُكُوع) kelimesi "boyun eğmek" anlamında kullanılırken, İslamiyet geldikten sonra bu kelime, namaz kılarken ruku'a varmak, eğilmek manasında kullanılmaya başlanmıştır. (مُؤْمِن) kelimesi cahiliye asrında inananlar anlamında kullanılırken, İslamiyet geldikten sonra, İslam'a inanan, kâfir olmayanlara verilen bir isim olarak kullanılmaya başlanmıştır. es-Suyutî, el-Müzhir fi Ulumü'l-Lugati ve Envaiha, tahkik, Muhammed Ahmed Cad al-Mevlâ, Ali Muhammed el-Becavî, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I. 307-310; Mehmed Fehmi, Tarih-i Edebiyet-i Arabiye, Matbaa-l Amira, İstanbul, 1332, I. 145.

(2) İbn Faris, Ebu'l Huseyin Ahmed İbn Zekeriyâ, Mu'cemu Mekayisil-Luga, V, 239, tahkik, Abdus-Selam Muhammed İbn Harun, II. baskı, Mısır, 192.

II-LAHN'İN DOĞUŞUNDAN ÖNCE ARAP DİLİNİN DURUMU:

İslamiye'ten önce sadece arabistan yarım adasında konuşulan Arap Dili, sami diller grubundan olup, bu gruptaki dillerin en gelişmişidir.

Arap Dilinin,kuzey Arabistan'da yaşayan ve Adnanilerin dedesi sayılan Hz.İsmail'in curhum kabilesinden evlenmesiyle gelişme dönemine girdiği ve bu izdivaçdan meydana gelen kabileler döneminde istiklalini kazandığı rivayet olunur (1).

Araplarda İslamiyetten önce yazı çok dar bir sahada kullanılıyordu, bu arada edebî mahsüller nesilden nesile ancak sözlü rivâyet yoluyla aktarılıyordu. Sözlü rivayetler sırasında bunların büyük bir kısmı zayi' olmuştur. Bunun neticesi olarakta islam öncesinden bize çok az dil malzemesi kalmıştır, denilebilir.

Cahiliye devrinde, Arabistanda edebiyatı ve şiiri teşvik eden vesileler ve çevreler vardı Hatta sanatkarların birbirleriyle yarıştıkları müsabakalar ve törenler vardı. Bir geleneğin gereği olduğu anlaşılan bu törenler,her yıl kabileler arası, savaşların, kavgaların kesildiği, bir nevi mütareke devresi sayılan haram aylarda ukkaz (2)vs.gibi kurulan panayırarda yapılırdı. Bu panayırda şairler Arap yarımadasında mevcudiyeti bilinen muhtelif lehçelere rağmen, müşterek bir şiir dili kullandıkları görülmektedir. Bu şairler uzak bir mazide gelişmiş nazım ve dil kaidelerini tatbiki olarak öğreniyorlardı. Hicri II.(VII) asrın ikinci yarısına kadar onların, dil kaidelerini ve nazmı ana piresiplerine göre izah eden sistemli bir bilgi kaynakları yoktu. Fakat onların çocuklarından, normal konuşmalarında i'raba riayet ederek konuşmalarını istemeleri de onların dillerine verdikleri önemi gösterir. (1) Arapların o devirlerine bakılacak olursa nahiv ilmi

(1) Mehmet Fehmi, Tarih-i Edebiyat-ı Arabiye, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1332, I, 79, Nihat M. Çetin, K.T.İ.A.İI, 129.

(2) Ukkaz: Mekke yakınlarında, Hac güzergâhında kurulmuş olan panayırdır. Bu panayır Arapların en büyük pazarı (Fuarı) olduğu gibi, devrinin Arap Dil Akademisi de sayılmaktadır. Milâdî 540 yılında kurulmuş olup, Hicrî 129/746 yılına kadar devam etmiştir. Araplar bu panayırda siyasi, iktisadî ve ictimai meselelerini görüştükleri gibi, edebî münazara ve münakaşalar da tertip ederlerdi. Mehmet, Fehmi, Tarih-i Edebiyat-ı Arabiye, I, 93.

(1) el-Cahız, Ebu Osman Ömer İbn Bahr, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 241, 272, IV, 83; es-Suyutî, Celalüddin, el-Muzhir fi Ulûmi'l Lugati ve Envaiha, tahkik, Cad el-Mevlâ ve diğerleri, I, 210, II, 473.

vaz' edilmeden önce de i'rabı bilip, ona göre konuştukları söylenebilir. Bu ise herhangi bir tahsile lüzum görmeksizin nesilden nesile intikal eden dil melekesi sayesinde oluyordu. (2)Şüphesiz Arpçada i'rab bir anda en olgun şekliyle ortaya çıkmış değildir. Belli ki zamanla tekamül etmiştir, denilebilirki önce hareketlerle i' rab doğmuş, sonra harfle i' rab teşekkül etmiştir. Belki de şimdi Arapçada sonu harekeli olan bir çok kelime, başlangıçta sonu sakin olarak kullanılmış, sonra i'rab tekamül ettikçe, kelime sonları da i'rab edilmiştir. Bu aşamaların islam'dan önce meydana geldiği muhakkaktır. Zira Cahiliye şiirindeki aruz sağlamlığı ve i'rab mükemmelliği, bu şiirlerin tümünde olan kaide ve i'rabın varlığını göstermektedir. Bunun bu şekilde olduğunu Nöldeke ve Yuhan Fuk... da kararlaştırmaktadır. Nihayet en sağlam Arapça nesir olan Kur'an, bu i'rab özelliğiyle gelmiş ve korunmuştur. Kur'an'da ancak i'rabın varlığı halinde doğru olarak okunabilecek ayetlerin varlığı o tarihte Arapça'nın tamamen i'rablı olduğunu gösterir. Mesela Fatır suresinde (*أما يخشى الله من عباده العلماء*) (1), Tevbe suresinde (*أن الله برئ من المشركين ورسوله*) (2) ayeti, Bakara suresinde (*إذا حضر القسمة*) (3) ve Nisa suresinde (*أولو القربى*) (4) böylece Kur'an başlangıçta i'rabsızdı, diyen görüşte geçersiz olmuş olur. (5) Kur'an'ı Kerimin indiği şekilde tesbiti, korunması ve anlaşılması için gereken faaliyetler ise Resulallah (S.V) zamanında başladı. Bu faaliyetler, Kur'an'ı korumaya yönelik olmakla beraber, Arap Dili ve filolojisi bakımından yeni bir hareket olup, dinin bütünü ile yazıya intikaline bir başlangıç ve daha sonraki çalışmaların hızla gelişmesine bir vesile oldu. Arap dilcileri, Kur'an'ın düzgün okunmasını sağlayacak kaideleri tesbit etmeye mecbur kaldılar. (6) Zira i'rabı bilmeden manaya nüfus etmenin mümkün ola bileceğini iddia etmek, cehaletten başka bir şey değildir. Zira i'rab olmadan faili meful'den, mübtedayı haberdan ayırdedebilmek mümkün değildir. Böylece

(2) İbn Faris, Mu'cemu Mekayisi'l-Luga, tahkik, Abdusselam Muhammed İbn Harun, V, 239; Corci Zeydan, Tarihu Adâbi'l-Luga el-Arabiyye, gözden geçiren, Şevki Dayf, Daru'l Hilal, Kahire, I, 222.

(1) "Allah'ın kulları arasında ondan korkan, ancak alimlerdi." Fatır, 28.

(2) "Şüphesizki Allah'ın ve Rasülü'nün puta tapanlardan uzak olduğunu..." Tevbe, 3.

(3) "Rabbi İbrahim'i denemiş..." Bakara, 124.

(4) "Taksimde yakınlar bulunursa..." Nisa, 8.

(5) Dr. Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alâmetü'l-l'rabiye fi'l-Cümleti Beyne'l Kadim ve'l-Hadis, Darul'l-Fikri'l-Arabî, S. 131, 132, Kuveyt, 1983.

(6) İbn en-Nedim, el-Fhrîst, Beyrut, ofset, S. 60.

İ'rabın manaya ışık tutan kuvvetli bir mürşit olduğunu kabul etmek zorundayız. Mesela i'rabını beyan etmeksizin bir kimsenin (مَا أَحْسَنُ زَيْدٌ) dediğini duymuş olsak, bu cümleden hangi manayı kastetmiş olabileceğini anlamamız mümkün değildir. Fakat i'rablı olarak konuşulduğu takdirde manaları açıkça anlaşılmış olur. zira bu terkinin üç çeşit okunuşu vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz: a) مَا أَحْسَنُ زَيْدٌ , b) مَا أَحْسَنُ زَيْدًا , c) مَا أَحْسَنُ زَيْدٌ Birinci misaldeki (مَا) , istifham edatı olup, (أَحْسَنُ) isim, (زَيْدٌ) de, muzafın ileyh'dir. İkinci misalde ise (مَا) , taaccüb ifade etmekte ve (أَحْسَنُ) kelimesi fiili mazi olarak kabul edilmektedir. (زَيْدًا) ise mefuldür. Son misalimizdeki (مَا) nefi edatı, (أَحْسَنُ) mazi fiili ve (زَيْدٌ) de faildir. Bütün bu manaların anlaşılabilmesi i'raba bağlıdır. İ'rapsız bu manaları anlamak mümkün değildir. Aynı şekilde (كَمَ رَجُلًا رَأَيْتُ) cümlesiyle (كَمَ رَجُلًا رَأَيْتَ) cümlesi arasındaki büyük farkı. ancak i'rab vasıtasıyla anlaşılmış bulunmaktadır (1).

Hatta Arapların çocuklarından normal konuşmalarında i'raba riayet ederek konuşmalarını istemeleri de onların dillerine verdikleri önemin en bariz örneğidir.

Arapça'nın melekeye dayalı olarak konuşulduğu zamanlarda genel manada lahn'den söz etmek pek mümkün değildir. lahn' in " i' rap hatası" manasına Arapların Arap olmayanlarla bir arada yaşamaya başlamalarından sonra rastlanmış olması ve Arapça'da dil arıtma (tenkiye) çalışmalarına ilk olarak hicri birinci asrın sonlarında kısmen rastlanmış bulunması daha önce Arapların konuşmalarında lahn yapmadıklarını gösterir. (2)

Arapça 'da i'rap onun en bariz özelliklerindedir. Nitekim bu güne kadar Arapça 'da olduğu gibi bu özellik başka hiç bir dilde mevcut olmamıştır. (3)

III-LAHN'İN BAŞLAMASI VE SEBEPLERİ

a) Lahn' in başlaması ve sebepleri:

Lahn'in i'rap hatası anlamında hangi tarihte kullanılmaya başladığı kesin

-
- (1) Mehmet Fehmi, Tarih-i Edebiyat-ı Arabiye, Matbaa-i Amira İstanbul, 1335, I, 164; Küçükkalay, Hüseyin, Kur'an Dili Arapça, Denizkuşları Matbaası, Konya, 1969, S. 281.
(2) İbn Haldun, Abdurrahman İbn Muhammed, Makaddime, tahkik, Abdulvahid Vafi, ikinci baskı, S. 515.
(3) Dr. Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametü'l-İ'rabiye fi'l-Cümle, S. 119.

olarak bilinmemektedir. Cahiliye devrine ait her hangi bir sözde lahn'in bu manasına rastlanmamış olması, Arapların nesilden nesile intikal eden dil melekeleri sayesinde, lahn'i İslam'dan önce tanımadıklarını veya anılan lahn'in çok ender vuku bulduğunu gösterir. İbn Faris'e göre bu kelime (hata etmek) manasını sonradan kazanmıştır. Bu manası itibariyle muvelled kelimelerdendir. Zira lahn'in manası, saf Arapça konuşan Araplar tarafından bilinmeyen bir kelimedir. (1)

Peygamber(sa)' in bazı sözlerinden, İslam'ın ilk zamanlarında lahn'in bilindiği anlaşılmaktadır. Zira peygamber (s.a)kendisinin lahn'den uzak olduğunu (ben Arapların en fasihyim, Kureyş kabilesinde doğdum ve Beni Sa'd İbn Bekr kabilesinde yetiştim, benim için lahn nasıl söz konusu olabilir.) (2)belirtmişlerdir. Peygamber (s.a)'in huzurunda lahn yapan bir kimse için (*أرشدوا إياكم فانه قدضل*) " Kardeşinize doğrusunu gösteriniz, zira o, şaşırmıştır. "(3) Diyerek, lahn'in bir yanlışlık olduğunu, düzeltilmesi gerektiğini söylemek istemişler. İşte bu örnekler, peygamber (s.a.) zamanında Lahn'in mezkur manasının bilindiğini gösterir, Hz. Ebu Bekir (r.a.)' de " okurken bir kelime atlamayı lahn'e tercih ederim" (4) diyerek, Lahn'in, sözde bir kelimeyi hiç söylememekten daha kötü olduğuna işaret etmiştir.

Kur'an'ı Kerim nazil olduğu zaman Araplar seciye ve selikalarına uygun bir Arapça konuşurlardı. Dillerinde her hangi bir bozulma yahut telaffuzunda bir yanılmayok gibiydi. Bu durum İslam'ın gelişinden iki asır öncesine kadar uzandığı söylenmektedir. (1) İslam ise sadece Arapların değil, bütün insanlığın dini olduğu için elbette başka milletlerden de insanlar İslam'a girecekti. Bu nedenle onların Arapça konuşmalarında haliyle bir zorlama ve bozukluk olacaktı. Mesela ashaptan suhayb Rum edasıyla, selmanel_farisi İran şivesiyle, Bilâl'de Habeş lehcesiyle konuşuyorlardı. (2)

(1) İbn Faris, Mu'cemu Mekayisi'l-Luga, V, 239.

(2) el-Cami's-Sağır, I, 107.

(3) İbn Cinnî, el-Hasais, II, 8, III, 346; es-Suyutî, el-Muzhir, II, 396; Hadis için bkz. Kenzu'l-Ummal, I, 611.

(4) es-Suyutî, el-Muzhir fi Ulumi'l-Lugati ve Envaiha, II, 397.

(1) Ahmed Emin, Duha'l-İslam, onuncu baskı, Daru'l-Kitab'l-Arabi, Beyrut, I, 294; Şevki Dayf, Tarihu'l-Edebi'l-Arabi el-Asru'l-Cahili, Daru'l-Maarif, Mısır, I, 118, 121.

(2) el-Cahiz, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 172; Mehmed Fehmi, tarih-i Edebiyatı Arabiye, I, 172; Dr. Hüseyin Nassar, el-Mu'cemu'l Arabî Neşetühü ve Tatavvuruhu, Mek-tebetü Mısır, 1988, I, 23.

İslam'ın ilk zamanlarında lahn, ender denilebilecek kadar azdı. İslamın sağladığı güç ve kuvetle Araplar çok geçmeden Arabistan'ın sınırlarını aşmış ve başka milletlerle muhatap olmuşlardır. Bir çok millettten değişik dilleri konuşan, milyonlarca insan İslam dinine girmiş, bunun neticesi olarak aralarına karıştırdıkları Arapların selikası zamanla bozulmuş ve dillerinde lahn görülmeye başlamıştır.

Haliyle fetihler sonucu mağlup olmuş milletlerden İslamı kabul etmiş olanlar ve öbür taraftan Arap olmayan müslümanlar, büyük bir iman ve coşkuyla Allah'ın kitabı ve yeni dinin esası olan Kur'an'ı okumaya ve onun dilini öğrenmeye çalışıyorlardı. Bununla beraber, tüm fatih milletlerin yaptıkları gibi, Araplarda mağlup milletlere kendi dillerini, özellikle resmi muamelelerde öğrenme mecburiyeti getirmişlerdir. (1) Dolayısıyla Arap olmayan bu müslümanlar, Arapça konuşma çabaları yanında kendi anadillerinin etkisiyle de usülüne uygun konuşmamışlar ve Arap Dilinde lahn 'in yayılmasında etken olmuşlardır. kendi dillerini konuşan insanların Arapça konuşmaya çalışırken yaptıkları telaffuz i'rab ve terkip hataları Arapçada lahn 'in yayılmasına yol açarken, Araplar da konuşmanın etkisiyle cahilliye devrindeki dil melekesini yavaş yavaş kaybetmiş ve böylece Arap dili bozulmaya yüz tutmuştur.

Bir arada yaşarlarken Araplarla, Arap olmayanlar şehir hayatında birbirlerinden örf, adet ve kültür yönlerinden etkilendikleri gibi aralarında meydana gelen evlenmeler neticesi doğan çocukların, anne ve babalarından öğrendikleri bu bozuk Arapça, onların ana dillerini meydana getiriyordu. Böylece Arap Dili nesilden nesile her geçen gün biraz daha bozularak intikal etmeye başlıyordu. Bu yeni neslin konuşmalarında Lahn yaptıklarının en açık örneği, halife Hz. Ömer'le aralarında geçen konuşmadır; Hz.ömer bir gün yoldan geçerken, okla atıştalimi yapan bazı kimselere raslar, hedefe isabet ettiremediklerini görünce, onlara ikazda bulunur, bunun üzerine onlar, atış ta'limi yaptıklarını ifade etmek maksadıyla (نحن قوم متعلمين) şeklinde hatalı bir ifade kullanırlar. Bunu işiten halife; "Bence sizin konuşmalarınızdaki hatanız, hedefe isabet ettirememenizden daha fenadır. Zira ben Resulullah' ın (s.a) 'in " Dilini düzelten kimseye Allah rahmet etsin. "dediğini "işittim" der. (2). Yine bir defasında Hz. Ömer, Ebu Musa el Eşari' den gelen bir mektupta (من أبو موسى)

(1) Dr. Muhammed Semir Necib el-Lebdî, Eseru'l-Kur'an ve'l-Kıraatî fi'n-Nahvi'l-Arabî, Daru'l-Kutubu's-Sekafiye, Kuveyt, I. baskı, S. 19.

(2) İbn Cinnî, el-Hasais, III., 246; el-Camiu's-Sağır, II, 23; Mehmet Fehmi, Tarih-i Edebiyat-ı Arabiye, I. 173.

şeklinde irab hatası gördüğü için "kâtibini kamçıla " diyerek kâtibinin cezalandırmasını ister. Yazıda ilk lahn böylece ilk defa görülmeye başlamış oluyordu. (1)

Bilindiği gibi Hulefâ-i Raşidin devrinde İslam ülkesinin başkenti Medine'ydi, bütün müslümanlar hac ibadeti için Mekke'ye gittikleri gibi, önemli ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla Medine'ye akın etmeleri de tabii idi. Öte yandan Arap yarımadasında yaşayan Araplar, fetihler sebebiyle birçok köleye sahip olmuşlardı. bunlar efendileriyle beraber, daha çok hicaz ve civarında oturuyorlardı. Böylece Araplarla Arap olmayanlar evde, çarşıda, pazarda, tavaf ve camide bir arada bulunuyorlardı. Dolayısıyla bu durum, lahn'in Arap Diline girmesine ve bozulmasına neden oluyordu.(2)

Arapça'ya lahn'in girmesi ilk önce şehirlerde başlamıştı. ileride de temas edileceği üzere, evvela şehir hayatında günlük konuşmalarda görülmeye başlanan lahn, zamanla ilim meclislerine, devlet erkanına ve daha sonra da çöle kadar sıçramıştı. Nitekim şehirlerde ilk duyulan lahn'in ne olduğu çeşitli eserlerde kaydedilmiştir; Bu tesbite göre, Basra şehrinde ilk duyulan lahn (لَعَلَّ لَهَا عُدْرٌ وَأَنْتَ تَلُومُ)sözünde(3) işitilmiştir. buradaki lahn(لعل)ismindedir. Irak'ta duyulan ilk lahin ise, ya'nın kesriyle(حَى عَلَى الصَّلَاة)ifadesinde(حَى)kesre ile söylemesi, şeklinde müşahede edilmiştir. daha sonra çöle kadar ulaşmış bulunan lahn (هَذِهِ) cümlesinde mütekellim yasının muzf olan (عَصَا) kelimesine "ta" harfinin getirilmesi şeklinde görülmüştür. (1)

b) Lahn' in yaygınlaşması:

Arap Dilinde baş gösteren lahn, yukarıda izah edilmeye çalışılan sebeplerden dolayı, zamanla artarak şehirden, şehire, hatta sahralara kadar sirayet etmiştir. şehirdeki dil bozulmalarının önüne geçmek için dilciler, çöllerde kalıp kelime topluyorlardı. Hatta bu durumu gören bazı bedeviler, bunu bir geçim vasıtası telakki ederek şehirlere, yani müşterilerinin ayağına kadar geldikleri devirler bile olmuştur.

(1) Mustafa Sadık er-Rafii, Tarihu Adabi'l-Arap, I, 237, 238.

(2) Ahmed Emin, Duha'l-İslam, II, 251.

(3) Mustafa Sadık er-Rafii, Tarihu Adabi'l-Arab, Beyrut, 1974, I, 237; el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, II, 219; Abdu'l-Feta İsmail, Mecelletü'l-Ezher, Kâhire, XXV, 298, 302.

(1) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, II, 219.

Önce yabancılardan duyulan bozuk konuşmalar, zamanla kendileriyle sıkı teması olan Araplara da tesir ederek onların dillerinde de lahn' in görülmesine yol açmıştır. Emeviler devrinde lahn yapmak onur kırıcı bir olay olarak kabul ediliyordu. Mesela bir gün halife Abdulmelik ibn Mervan (86/705), bir ahabıyile satranç oynarken bir ziyaretçisi gelir. Halife satrancın üzerinin kapatılmasını emreder, fakat ziyaretçi, konuşmaya başlayıp da lahn yapınca, Halife Abdulmelik ibn Mervan; "konuşmasında lahn yapan hümete layık değildir. " diyerek oyuna devam eder (2). Yine bir defasında Halife Abdulmelik İbn Mervan, neden ihtiyarladın diye sorulunca;" kürsülere çıkmam ve oralardaki konuşmalarında lahn yapma endişesi beni ihtiyarlattı." demiştir.(3)Buörneklerden de anlaşılacağı üzere, Emeviler devrinde lahn, yüksek tabakaya da sıçramış ve kültürlü tabakanın bile çekindiği hususlar arasına girmiştir. öyle ki fesahat ve beleğatta örnek olarak gösterilen el-Haccac(95/714)'ın dahi bundan endişe ettiği ve kendisinin lahn yapıp yapmadığını sorduğu kimsenin ona lahn yaptığını söylemesi üzerine onu sürgüne gönderdiği rivayet edilmiştir.(1) Halife Abdulmelik ibn Mervan kendisi lahn yapmaktan korktuğu gibi. çocuklarında bundan sakındırıyordu, Zira ona göre "asil bir kişinin konuşmasındaki lahn, güzel bir elbisedeki yırtıktan daha kötüdür. (2) Halife Ömer İbn Abdulaziz (101/719) de çocuklarını, saray erkanını ve ahalisinin lahn'den şiddetle sakındırıyordu. Öyleki gerektiğinde, bundan dolayı te'dip ediyordu. (3)

Emeviler devrinde lahn'intelleffuz ve i'rab bozukluğu şeklindeki tezahürü yanında, toplumda orta tabaka içinde terkip bozuklukları şeklindeki lahn'in de bir hayli yayılmaya başladığı görülmektedir. Mesela, müslüman ordularına kalitesiz mal satan bir tüccarı, sorguya çeken el_ Haccac'a tüccar savunmasını

(2) Dairatü'l-Maarif, IV, 287.

(3) Abdi Rabbih, Ahmed İbn Muhammed, el-İkdu'l-Ferid, tahkik, Muhammed Said el-Aryan, Beyrut, II, 479.

(1) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 163, II, 218, İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah İbn Müslim, Uyunu'l-Ahbar, Daru'l-Kutübü'l-Mısıriye, II, 160; el-Enbarî, Ebu'l-Berakat Kemalüddin Abdurrahman İbn Muhammed, Nuzhatu'l-Elibba fi Tabakati'l-Udeba, tahkik, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru nahdatı Mısır, s, 16; Dr. Hüseyin Nassar, el-Mu'cemu'l-Arabi, I, 24.

(2) İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, II, 158; el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, II, 216; İbn Abdi Rabbih, el-İkdu'l-Ferid, II, 478.

(3) İbn Abdi Rabbih, el-İkdu'l-Ferid, II, 478.

şöyle yapar:(شريكاتنا في هوا زهاو شريكاتنا في مداينها و كما تجيء تكون)
 (شركاؤنا بالاهواز) el-Haccac ise bunun söylediğinin manasını anlamıyarak ona,
 ne demek istediğini sorar, bunun üzerine orada bulununlardan, hatalı ko-
 nuşmalara alışık olan birisi onun (شركاؤنا بالاهواز و بالمداين يبعثون)
 (الينابهذه الدواب) "ortaklarımız el_Ahvaz ve el_Medain'de dirler, onlar
 bize bu hayvanları gönderiyor, bizde geldiği şekilde satıyoruz" demek istediğini
 söylemiştir. (4)

Yine aynı devirde lahn'in bir günah olarak telakki edildiği de gö-
 rülmektedir. Zira rivayete göre İbn Hubeyra (132/750)(1) konuşma sohbetleri
 sırasında söz Arapça'ya gelince şöyle dedi: " iki kişi düşünün; Bunlardan her
 ikisinin dine bağlılığı ve şahsiyeti aynı seviyede; Fakat biri lahn yapıyor, diğeri
 ise yapmıyor, işte bu iki kişinin en üstün ve faziletlisi lahn yapmıyanıdır,
 "kendisine "bunlardan fesahat ve belağatın üstünlüğü sayesinde dünyada fa-
 ziletli olanı, nasıl oluyorda ahirette de üstün oluyor?" diye sorulunca şu cevabı
 verir; " O, Allah'ın Kitabını indirilmiş olduğu şekilde okur, lahn yapan ise,
 Allah'ın kitabında olmayanı ona katar, olanı ise, çıkarır. " der. (2) Onun bu
 sözlerinden, Emeviler devrinde lahn'in henüz kaçınılması mümkün olabilecek
 bir vaziyette olduğu anlaşılabilir. Zira Abdulmelik ibn Mervan'ın da lahn yap-
 maktan korkması bu durumu te'yid eder.

Her geçen gün Arap Dilini biraz daha fazla istilâ eden lahn'in, Abbasiler
 devrinde hızını biraz daha artırarak devam ettiği görülmektedir. Zira Emevi
 Halifeleri lahn yapmaktan korktukları halde, Abbasi Halifelerinin bizzat lahn
 yaptıklarının tesbiti bunu gösterir. Mesela Yakut el_Hamevi (626/1229)' nin
 nakline göre, Harunu'r_Reşid (193/809)' in huzuruna giren bir şahıs, onun
 heybet ve cemaline hayran kalmış; Fakat konuşmaya başlayıp da, lahn yapınca
 gözünden düştüğünü ifade etmiştir. (3) Bununla beraber Harunu'r-Reşid'in
 gemi tayfalarının şarkılarından hoşlandığı halde, güftelerindeki lahn'lerden ra-
 hatsız olduğu nakledilir. (4)

(4) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 161; İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, II, 160.

(1) İbn Hubeyra: Emevî idarecilerindendir. İ.A.V, 756.

(2) Yakut el-Hamevî, Şihabuddin Ebu Abdillâh yakut İbn Abdillâh, İrşadu'l-Erib ila
 ma'rifeti'l-Edib, Beyrut, I, 84.

(3) Yakut el-Hamevî, İrşadu'l-Erib ila Ma'rifeti'l-Edib, I, 72.

(4) Mehmet Fehmi, tarih-ı Edebiyet-ı Arabiye, I, 174.

Zamanla ilerleyen bu lahn ile konuşmanın, Arap Dilinde meydana getirdiği durumu İbn Faris (135/1004)şöyle anlatır; "Eskiden insanlar, günahattan kaçır gibi, okuyup yazdıklarında lahn yapmaktan kaçınıyorlardı. şimdi ise bunu mübah saydılar, hatta muhaddis, hadis rivayet ederken lahn yapıyor, fıkıhçı yazdığı eserlerde lahn yapıyor. Bu durum karşısında ikaz edildikleri zaman da:" Biz hadisciyiz, biz fıkıhçıyız" diyorlar. Böylece onlar, akıllı kimseyi üzen şeylere seviniyorlar." (1)

Daha önceleri pazara giren bir bedevi, konuşanların lahn yaptıklarını gö-rerek "Hem hatalı konuşuyorlar ve hemde kazanıyorlar, biz ise, hatalı konuşmadığımız halde kazanamıyoruz"(2) demekten kendini alamamıştır. Hatta bu dönemlerde lahn yapmak, kişinin hayat seyrini değiştirebiliyordu. Nitekim, büyük dil alimi Sibeveyh (180/796), Hammad İbn Seleme(167/783)' den hadis okurken lahn yapması üzerine ondan azar işittiği için "Öyle bir nahiv öğreneceğimki, ondan sonra kimse bana lahn yapıyorsun diyemeyecek"diyerek el_Halil (175/786) ve diğer hocaların derslerine katılmış ve nahive yönelmiştir. (3) el_Kisai ((189/805)' de yaptığı bir lahn kendisine hatırlatılınca, bundan üzölmüş ve yaşının ilerlemesine rağmen nahiv ilmine yönelerek onda imam olmuştur (4).

Halbuki hicri IV. asırda fasih olarak kalanlar, ançak çöllerdeki bedevilerle muvalleden anneleri yabancı olmayanlar, luğat ve nahiv ilmi tahsil etmiş kimselerdi (1)Bu asırdan sonra ise lahn, bedeviler arasında da yayılmış, onların dillerinde saf bir şekilde kaldığına dalalet edecek bir vesika elde etme imkanı ortadan kalkmıştır. Hem böyle bir saflığın bulunması ihtimalinden nasıl bahsedilebilir ki?

O devirden sonra avam dili şuyu' bulmuş, Arapların idaresi Arap olmayanların eline geçmiş, ulemanın dilindeki tabiillğe ihtiyaç kalmamış, rivayet

(1) Ahmed İbn Faris, es-Sahabî fi fıkhı'l-luga, el-Mektebetü's-Selâfiye, 1328, S. 132.

(2) İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, II, 159; Yakut el-Hamevî, İrşad el-Erib, I, 174.

(3) Ebu said es-Sirafî, Ahbaru'n-Nahviyyin el-Basriyyin, Beyrut, 1936, S. 43; İbn el-Enbarî, Nuzhati'l-Elibba fi Tabakat el-Udeba, S. 61; el-Kıftî, Ebu'l-Hasen İbn Yusuf, İnbah el-Ruvat en-Nuhât II, 350.

(4) İbn el-Enbarî, Nuzhati'l-Elibba fi Tabakat'l-Udeba, S. 68.

(1) Dr. Subhi es-Salih, Dirasat fi fıkhı'l-Luga, altınca baskı, Daru'l-İlim, Beyrut, 174, S. 164.

mahfilleri yok olmuş, ve Arapların her tarafa intikal ve seyahatleri sıklaşmıştı (2) Bunun neticesi olarak birbirinden farklı, iki dil denebilecek iki konuşma şekli ortaya çıkmıştır. Biri fasih Arapların ve onlar gibi konuşulanların dili, diğeri de, el_Cahız(255/868)'in ifadesiyle muvalled veya şehirlilerin dili. bu hususda el-Cahız şöyle diyor: "Arapların sözünde nevadirden bir şey işittiğin zaman, sakın onu i'rabsız ve lafızların mahreçlerine aykırı şekilde nakletme, i'rabında lahn yaparak ve muvelledlerin yahut şehirlilerin telaffuzuyla telaffuz ederek nakledersen Arap kelimini değiştirmiş olursun." (3) Yine el-Cahız; "şehirlilerin güzel konuşmaları ve güzel lafızları yanında avamın da lahn 'i yaygındır. Bilhassa nahiv bilmeyenlerde lahn çok fazladır. (4)

Ancak hicri 626 senesinde vefaata etmiş bulunan yakut el-Hamevi'nin Mu'cemu'l-Buldan isimli eserinde kaydettiğine göre "az-zavib"şehirlerindeki Akad (veya Akkad) dağlarında yaşayan Araplar' ın Dilleri Cahiliyye devri şivesini muhafaza etmişti. Bunun sebebi ise, halkının şehirleşmiş Araplarla münasebetinin bulunmaması, yabancılarla evlenmeme konusunda hassasiyet göstermeleri ve buldukları yerin dışına çıkmamalarıdır'(1). Hicri 817 senesinde Zebit şehrinde vefat etmiş olan" el-Kamus" sahibi el-firuzâbâdi'de Akad, Yemen'de, Zebid şehri yanında bulunan bir dağdır. Orada oturanlar fasih dili kaybetmemişlerdi. Zira onlar, dile aşırı düşkünlükleri sebebiyle. bir misafiri memleketlerinde üç günden fazla alı komazlardı."(2)diyerek aynı hususu kaydeder, Bu örnekler, azda olsa, hicri vi. veya viii. asırda henüz dillerinde lahn girmemiş bazı kabilelerin bulunduğunu göstermektedir. Daha sonra bu kabilelerin durumu hakkında herhangi bir kayde raslanmamıştır.

C) Kur'an'ı Kerim'in okunusunda lahn'ın görülmesi:

Arap Diline giren lahn, yabancı unsurların ve gerek onların etkisinde kalmış olan Arapların normal konuşmalarında yer alıyordu. Bu durum, dilin aslını kaybetmesi bakımından memnuniyet verici bir şey olmamakla beraber, adı konuşmalarda manevi bir mesuliyeti mucib olmadığı söylenebilir. Ancak Allah

(2) Mehmet Fehmi, Tarih-ı Ede-ı Arabiye, I, 176.

(3) el-Cahız, el-Beyan ve't-tebyin, I, III.

(4) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, III.

(1) Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-buldan, IV, 143, Mehmet Fehmi, Tarih-ı Edebiyat-ı Arabiye, I, 176.

(2) Mehmet Fehmi, Tarih-ı Edebiyat-ı Arabiye, I, 176.

Kelamı Kur'an'da lahn'in meydana gelmesi hiç de böyle değildir. Zira Kur'an'da yapılan bir lahn (i'rab hatası), şer'i bir hükmün değişmesi veya bir inancın inkarını gerekli kılabilir. Bu ise, Allahın söylemediği bir şeyi ona isnad etmek demek olacağından, bunu bu şekilde söyleyeni küfre bile götürebiliyor ve bu bakımdan Kur'an'ın lahn'dan uzak olması gerekiyordu, bunun için Kur'an'ın harekelenmesi, daha doğrusu Kur'an'ın i'rabı ve Arap Dili gramerinin tesbiti yoluna gitmek kaçınılmaz olmuştur. Burada, Kur'an'ın kıraatında yapılan bir lahn'in, nasıl bir mana değişikliğine yol açmış olduğuna dair biriki örnekle durumun ciddiyeti görülecektir. Mesela Bir bedevi, imamın birini (وَلَا تَنْكُحُوا) ayetini (وَلَا تَنْكُحُوا) şeklinde "ta" nın fethiyle yanlış olarak okurken işitinçe "fesühbanellâh" bu İslam'dan önce çirkin bir işken,islam'dan sonra nasıl caiz olur? "der. Bunun üzerine ona imamın okuyuşunun lahn olduğu, doğrusunun ise (وَلَا تَنْكُحُوا) şeklinde kıraat edilmesi olduğu söylenir. Bedevi bu açıklamaüzerine "Allah onun müstahakkını versin! Bundan sonra onu imamiyete geçirmeyin; Zira o, Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helal yapıyor.(1) diyerek lahn'in ne kadar mana değişikliğine sebep olduğuna ve insanı doğru yoldan ayıracak neticeler doğurduğuna dikkitleri çekmiştir, Bir başka misal de,nahiv ilminin vaz'ına sebep olarak zikredilen bir hadisedir; Hz. Ömer (r.a)' in hilafeti sırasında bir bedevi gelerek, kendisine Kur'an'dan bir şeyler okunmasını ister. Bu isteği üzerine Berae suresini okutan bir kişi (أَنَّ اللَّهَ) ayetini hatalı olarak (رَسُولَهُ) lafzının lamını kesra ile okur. Bunu işiten bedevi; " Hiç Allah Rasulünden beri olurmu? Eğer Allah, Resulünden uzaksa,ben daha da uzağım" der. Durumu Hz.Ömer'e intikal edince, kendisine doğru şekli öğretilerek yatıştırıldı.(2) Bu misalden anlaşılacağı üzere, Hz. Ömer (r.a) zamanında bile Kur'an'ın kıraatında lahn'li okuyanlara raslanabiliyordu. İşte bu bakımdan Arapça'da dil çalışmalarının başlamasına, diğer faktörler yanında, Kur'anda büyük çapta etken olmuştur.

(1) İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, II, 160; İbn Abdi Rabbih, el-İkdu'l-ferid, III, 475; Muhammed Semir, Eserü'l-Kur'an ve'l-Kıraati, S. 21. Ayet, Bakara, 221.

(2) İbn el-Enbarî, Nuzhatu'l-Elibba, S. 8; İbn Cinni, el-Hasais, II, 8; el-Kiftî, İnbah er-Ruvat, I, 5.

Ayet, Tövbe Suresi, 3.

(1) Doç. Dr. Muhammed Farac İyd, Cuhudu'n-nuhât fi'l-Bahsi an nakai'l-Lugati, Advau's-Şeria, S. 442, Suud Üniversitesi Şeriat Fakültesi dergisi, sayı, 4, 1396 h. Dr. Muhammed Zağlul sellam, Eserü'l-kur'an fi tatavvuri'n Nakdi'l-Arbî, 151, hahire,61.

(2) Ahmed Emin, Duha'l-İslam, I, 294; el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 122.

İşte bu dönemde aynı sebeple, yani kıratte lahn'i yazılıştta tashif ve tahrifi önlemek için, Mushaf'ın Osmanî şekli zabt edilmiş ve harekelenmiştir. (1)

IV- LAHN'İN ÇEŞİTLERİ

Eski Arap Dilcilerinin lahn adını verdikleri konuşma hatalarının üç şekilde meydana geldiği kaydedilmektedir (2).

a-i'rabta yapılan lahn ;Bu da nahiv kaidelerinin gerektirildiği şekilde kelimelerin sonuna sahip olarak telafuz etmektedir. Ziyad İbn Ebihî'ye (3) ,Şeyhu'l-İslam'ın da bulunduğu bir mecliste, miras davası için bir kaç kimse müracaat eder, içlerinden biri, Ziyad'a hitaben (*ان ابونا مات وان أخينا وثب على مال*) Babamız öldü ve kardeşimiz babamızın malının üzerine oturdu ve onu yedi. "der. Bunun üzerine, Ziyad" şahsiyetinizden kaybetmiş olduğunuz, mali kaybınızdan çok daha fazla olmuş" (4) karşılığını verir. Bir gece Ebu'l-Esved ed-Düeli, kızı ile beraber gök yüzünü seyrederken, kızı "gök yüzü ne kadar güzel" demek istemiş fakat (*ما أحسن السماء*) (5) diyeceği yerden hata (lahn) yaparak (*ها أحسن السماء*) der. Bunun üzerine babası "yıldızları" cevabını verdi, ancak, böyle bir cevap beklemeyen kızı, babasına gök yüzünün güzelliğinden taacüb ettiğini söyleyince, babası kızının hata ettiğini anlar, zira kızı yanlışlıkla babasına "gök yüzünün nesi güzel" mahiyetinde soru sormuş oluyordu. Bir başka örnekte; Biri diğere falan kişiyi kendisine getirmesini söyler, o da (*قد دعوتك لكل ذلك*) diyerek (*كل*) kelimesinin başında harfi cer olduğu halde, mertu okur (1).imam A-zam ebu Hanife'ye(150/767) nisbet edilen bir cümleyi de burada zikiretmemiz gerekir. Biri Ebu Hanife'ye şöyle bir mesele sorar: (*ما تقول في رجل أخذ صخرة فضرب بهارأس رجل*) "Bir adam bir taş alıp onunlabir admın başına vurdu, onu öldürdü, onu sorumlu tutarmısın,onun hakkında ne dersin?" sorusuna verdiği cevabın sonunda Ebu Hanife (*لا، ولو ضرب رأسه بأباقيس*) " hayır Ebu Kubeys dağıyle vursada "(2)Bir çokları bunun hata olduğunu söylerler, zira Esma-i

(3) Ziyad İbn Ebini: Ziyad'ın nesebi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz, ancak İbn Sümeyye diye anılır. Basra valiliğinde bulunmuş, fesahat ve belağat sahibi idi, el-Hutbetü'l-Betra isimli konuşması meşhurdur. (53/673)

(4) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 222.

(5) (*السماء*) kelimesini üç şekilde okumak mümkündür; kesra okunursa, gökyüzünün neyi güzel, fehta okunursa, gökyüzü ne güzel, zamme okunursa, gökyüzü güzel değildir.

(1) İbn Kuteybe, Uyunu'l-Ahbar, II. 159.

(2) el-Cahız, el-Beyan ve't-Tebyin, I, 222.

Sitte, raf halinde (و) ile, nasb halinde (ا) ile ,cer halinde (ى) ile olur. Bu örnekte ise (اَب)kelimesi üzerinde bir cer harfi olmasına rağmen(ى)yerine(ا) ile kullanılmıştır.

b- Kelimenin yapısında yapılan lahn: Mesela b ir a dam diğerine (كَيْفَ أَهْلَكَ) diye sormuş ve(ل)harfini meksur telaffuz etmiş, o da" nasıl helâk olayım"diye anladığı için(صَلْبًا)"asılarak" cevabını vermiş, bigün bir bedevi damadından veya eniştesinden şikayet etmek için halife Velid'in huzuruna gelir, Halife bedeviye sorar (مَا شَأْنُكَ) (ن) harfinin fethiyle, Arap bunu "seni lekeleyen nedir?" şeklinde anlayınca (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ) "Kötülüğü dokunan, "Lekeleyen şeylerden Allah'a sığınırım". Huzurda bulunan Süleyman İbn Adulmelik, araba hitaben, Emiru'l - Mü'minin sana (مَا شَأْنُكَ)nunun zammıyla "durum nedir?" diyor deyince Arap(خَتْنِي ظَلَمِي)"Eniştem veya damadım bana haksızlık yaptı "cevabını verir. Halife sorar; (مَنْ خَتْنُكَ)nunun fethiyle "seni kim sünnetetti?"bunun üzerine Arap (خَتْنِي الْحَجَامِ)"sünnetçi (haccam)"beni sünnet etti ,ben sizden bunu istemiyorum" demiş, Süleyman İbn Adulmelik, Emiri'l - Mü'minin (مَنْ خَتْنُكَ)nunun zammıyla, "enişten veya damadın kim?"deyince, bedevi yanındaki adamdır diyerek hasmını işaret etmiştir. "İşte bu yüzden Arapların, fasih olmayanların reisliğini tanımadıkları rivayet edilir, yine Sabiku'l -A'ma isimli biri(هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِي الْمَصُورُ)ayetini okurken (المصور) kelimesini (و)in harfiyle okuduğunu gören İbn Caban, "Ey Sabık o harf ne yapıyorda sen onunla Allah'a şirk koşuyorsun" cevabını vermiştir. Nitekim Ebu Hâtim es-Sicistânî derki: Bir gün: Haremi şerifte (طَوْبَى لِهِمْ وَحَسَنَ مَأْبٍ) (طَوْبَى) şeklinde okuyan bir bedeviye rasladın. Okuyuşunu yanlış olduğunu, kelimenin doğrusunun (طَوْبَى) olduğunu söyledim, tüm ısrarlarıma rağmen (طَوْبَى) dedirtemedim". (2)

Kelimenin terki binde yapılan lahn; Kelimenin yapısında tahrif ve tashif yoluyla meydana gelen değişiklikler (lahn) farklı manalara yol açmaktadır.

c- Terki bte yapılan lahn: Bu konuda el- Cahız şunu kaydetmektedir; Hizmetçime, "O çocuğu hangi sanata vereyim" dediğimde, bana cevap olarak (أَصْحَابُ النَّعَالِ السَّنْدِيَّةِ) dedi yani (أَصْحَابُ النَّعَالِ) demek istedi. (3)zamanla bu lahn, Kur'an'ı Kerim'in kıraatinde de kendini göstermiştir. (4)

(1) el-Cahız, el-Beyan ve't -Tebyin, II, 219.

(2) İbn Cinni, el-Hasâis, I, 75, 76.

(3) el-Cahız, el-Beyan ve't-tebyin, I, 122; Ahmed emin, Duha'l-İslam, I, 295; Ahmed Hasan ez-Zeyyad, Tarihu'l-Edebi'l-Arabî, 204, 205, 212, Daru Nahdatı Mısır, Kâhire, 25. baskı.

(4) Dr. Muhammed Adulmelik Azime, en-Nahvi Beyne't-Teccid ve't-taklid, Mecelletü Külliyyet'il-Lugati'l-Arabiye ve'l-Ulumi'l-ictimaiye, İmam Muhammed b. Suud Ü. yayını, sayı, VI, S. II.

V- LAHN'İN ÖNLENMESİ İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Nahivciler, lahn'le mücadele etmek ve Kur'an Dili Arapça'yı korumak, tehdit unsuru olan bu tehlikeyi savmak için, olağanüstü çabalar sarfetmişlerdir. Lahn'e karşı iki yolla mücadele ettikleri müşahede edilmektedir. Birincisi nahiv kaidelerini vaz' etmek ve lahn'in musallat olup seslerini, terkiibini veya i'rabını bozan kelime ve ibareleri ayıklamak. İkinci yol ise, fasih Arapça'yı ayıklayıp tedvin etmek.

1-NAHİV KAİDELERİNİN TESBİTİ:

Nahiv, lugat manâsı; yön yol ve kasıt manâlarına, mastar olarak; Yönelmek, kasdetmek bir yana meyletmek, bir şeyi çevirmek vegöz atmak; Zarf olarak, doğru, gibi ve göre manâlarını ifade eder.

Istulahta nahiv; i'rab, bina ve diğer halleri bakımından Arapça terkiplerin özelliklerinden bahseden bir ilimdir. (1) Sonraları yavaş yavaş gramer (bilhassa gramerin sentaksı) manasını aldı.

Nahiv ilmi, hicri birinci asrın ikinci yarısına doğru, lahn'e karşı Arapça'yı korumak için, nahiv kaidelerinin tesbitiyle başlamıştır. Bu ilmin kurucusu hakkında muhtelif görüşler olmakla beraber, kaynakların çoğu bu ilmi Ebu'l-Esved ed- Düeli (69/683)'nin (2) kurduğu, onun da Ali İbn Ebu Talib (40/661)'den öğrendiği rivayet edilir; (3) Rivayete göre, bir gün Ebu'l-Esved, Hz. Ali'nin yanına girdiğinde, onun elinde bir kağıt görür ve kağıdın ne olduğunu sorar. Hz. Ali'de cevaben, "İnsanların dilini düşündüm, yabancıların karışmasıyla dilin bozulmuş olduğunu gördüm. Onun için halkın başvuracağı ve itimat edebileceği bir kaide var etmek istedim" der. Sonra kağıdı Ebu'l-Esved'e verir. Ebu'l-Esved, kağıtta şunların yazılı olduğunu nakletmektedir; "Kelâm; İsim, fiil ve harften ibarettir. İsim, müsemmayı bildiren, fiil; Kendisiyle haber verilen, harfise; her hangi bir manâsı olan şeydir. "Hz. Ali, Ebu'l-Esved'e bu yolda devam etmesini ve kendi bildiklerine buna eklemesini emreder. (1) Yu-

(1) Ahmet Asım Efendi, el-Okyanusu'l-basit fi Tercemeti'l-Kamusu'l-Muhit, III, 936; el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed İbn Ahmet, Tehzibu'l-Luga, V, 252; Nihat M. Çetin, İA, IX, 35

(2) Ebu'l-Esved ed-Düeli hakkında geniş bilgi için bkz. Ebu Tayyib, Meratibin-Nahviyyin, ez-ZÜbeydî, Tabakatü'n-naviyyin, 13, 19.

(3) Ebu Tayyib, Meratibi'n-Nahviyyin; İbn Nedim, el-Fihrist, 59; İbn el-ENBARİ, Nuzhatu'l-Elibba, 4-13; es-Suyutî, el-Muzhir, II, 246.

(1) İbn el-Enbarî, Nuzhatü'l-Elibba, S. 4, 5.

karda temas ettiğimiz gibi nahiv kaidelerini ilk defa kimin tesis etmeye başladığını, kimin rehberlik ettiği ve buna yol açan meselenin ne olduğu biraz ihtilflü bir meseledir. (2)

Ne olursa olsun Arapça için lahn'in teşkil ettiği büyük tehlikeyi yetkililer kavramış ve gerekli tedbirlerin alınması için harekete geçmişlerdir. Zira gün geçtikçe İslam'a giren yabancıların sayısı çoğalıyor velahındalgası kabarıyordu. Bilindiğigibi, insanların yabancı bir dili, ana dili gibi konuşması çok nadirdir. Zira harflerin mahreçleri vesifatlarıyla telffuz edilmesi, bir yabancı için oldukça zordur.

Bunun yanında kelimelerin şeklini, i'rabını vecümlelerin telifini de çoğu zaman bozmaktan kurtulamamaktadır. O dönemde de yabancıların yaptığı bundan başka bir şey değildir; İbn Sellam el-Cumahî (224/838) şöyle demektedir: "Arabın konuşmasında karışıklık oldu. Nahiv kaideleri henüz belirlenmemiş olan selika mağlup oldu. Halkın ileri gelenleri lahn yapıyordu. Bunun üzerine Ebu'l-Esved ed-Düeli, Fail, Mefulün bih, muzaf ve cer harfleri bölümlerini, raf, nasb ve cezm bakımından vaz' etti.(1)

Arapça'nın Kur'an Dili olması nedeniyle, üzerinde gösterilen hassasiyet alimleri lahn'e karşı mücadeleye sevketmiştir. Dilin hatalardan korunması ve herkesin fasih bir Arapça konuşma için Allah'ın yardımı ile nahiv kaidelerini tesis etme yoluna gittiler. Bu kaideler asırlar boyunca Arapça'yı korumuş ve korumaya devam edecektir.(2)

Hicri II. asrın ortalarında nahivcilerin lahn'e karşı mücadele etmek için baş vurdukları yollardan biride lahn'in, bozduğu ibare ve kelimeleri Arapça'dan ayıklamaktır, mümkün olduğu kadar bunları derlermiş ve "lahn'î-

(2) İbn Sellâm, Tabakatu fuhulî'ş-Şuara; I, 12, tahkik, Mahmud Muhammed Şakir, Matbaattü'l-Medenî Kâhire, trs. Zaten başlangıçta i'rab, lahinsiz okuma ve konuşma anlamında kullanılıyordu. Bkz. Dr. İbrahim Rufeyde, en-Nahv ve Kütübü't Tefsir, I, 102-106. Nahivin ilk defa nasıl ve kimin tarafından vaz' edildiğine dair fazla bilgi için bkz. İbn en-nedim, el-Fihrist, 45-46; el-Ağânî, XII, 298-299, lhyau Türesi'l-Arabî, Beyrut.

(1) İbn Sellam el-Cumahî, Tabakatu Fuhulî'ş-Şuara, I, 12, tahkik, Mahmut Muhammed Şakir, Matbaatu'l-medenî, Kâhire.

(2) Doç. Muhammed Farac l'yd, Cuhudu'n-Nuhât fi'l-Bahsi an Nakail'il-Lugati Advau'ş-Şeria, Sayı, IV, dr. Muhammed Zağlul Sellam, Eserü'l-kur'an fi tatavuri'n-Nakdi'l-Arabî, 151, Daru'l-maarif, Kâhire, 1961.

Amme"veyahut "Lahnu'l-Avam" adını verdikleri müstakil eserlerde toplamışlardır. Kelime ve ibarelerin yapısında ve kullanım yerindeki hatayı göstermektedir. Halkın konuşma ve yazmada da yaptığı hataları tesbit ve tedvin çalışmaları çeşitli eserler yazılarak belirlenmiştir. (1) Hicrî III. ve IV. asırda bu maksatla pek çok kitabın yazıldığı müşahade edilmektedir. Ondan sonra bu nevi te'lifler azalmışsa da, hepside bu konuda alimlerin gösterdiği hassasiyeti ve gayreti ifade etmektedir. Dr. Muhammed Farac l'yd'in tesbitlerine göre, bu alanda yazılmış kitapların sayısı otuzu bulmaktadır. (2) hepsi de alimlerin lahn'e karşı mücadele etme gayretlerini göstermektedir.

Bütün bu çabalara rağmen neticenin nahivcilerin lehine olduğunu söylemek kolay olmasa gerektir. Zira lahn dalgası yine bütün şiddetiyle devam etmiş ve karşı konulması güç sosyal ve siyasal amillerle, şehirleri sardığı gibi bedevî muhitlere de yayılmıştır. Bu amillerin başında Şuûbîlik hareketinin geldiğini unutmamak lazımdır. Zira bu hareketin en büyük özelliği, Araplarla ilgili bir şeyi gözden düşürmek ve Acemleri yüceltmektir. Nitekim Buveyh Oğullarının iktidarı sırasında lahn veya avamca dalgası Irak'ı sarmış ve alabildiğince yayılmıştır. (1) Ancak insaf gözü ile bakıldığında, lahn'e karşı mücadelede nahivcilerin iki alanda da büyük çabalar sarfettiklerini ve en güçlü silahlar kullandıklarını söylemek gerekir. Nitekim bu çabaları günümüze kadar fasih Arapça konuşanları kelimelerde, cümlelerde ve irabta hata yapmaktan koruyan büyük bir kaynak ve destek olmuştur. (2)

(1) Bu konuda yazılmış eserlerden bazıları şunlardır:

1. Ma telhanu fihi'l-Avam; el-Kisaî.
2. Ma yalhanu Fihî'l-Avam: el-Farra.
3. Lahnu'l-Avam: Ebu Ubeyde Ma'mer İbn el-Müsenna.
4. Lahnu'l-Amme: Ebu'l-Farac İbn el-Cezvî.
5. et-Tekmile FiMa talhanı Bihi'l-Amme: Ebu Mansur Mevhub İbn Ahmet el-Cevalikî.
6. Lahnu'l-Amme: Ebu Hanife Ahmet İbn Davud ed-Dinâverdi.
7. Lahnu'l-Amme; Sehl İbn Muhammed es-Secistanî.
8. Lahnu'l-Amme: Ebu Hilâl el-Askerî.
9. Lahnu'l-Amme: İbn Hişâm Muhammed İbn Ahmet el-Lahmî.
10. Lahnu'l-Amme: Ebu Osman Bekr İbn Muhammed el-Mâzinî.
11. el-Fevaidu'l-Amme fi Lahni'l-Amme: Muhammed İbn Cizzî el-kehbî.
12. Ğalatatü'l-Avam: Mustafa İbn Muhammed Hurevzade.
13. Ğalatau'l-Avam: İbn Kemal Paşa.

(2) Dr. Muhammed l'yd'in, Fi'l-Lugati ve Dirasatiha, 86-87'den naklen Dr. Ali Abdulvahid Vafi,....305-316.

(1) Muhammed Ebu Zehra, el-Vahdetü'l-İslamiye, s. 219, 221, 223, Daru'r-Rair el-Arabi, Beyrut; Enver el-Cudî, eş-Şuûbiyye fi'l-Edebi'l-Arabî el-Hadis, Daru'l-l'tisam, Kâhire, 1977.

(2) Dr. Muhammed Farac l'yd, a.g.e. 442-443.

2. LÜGAT'İN TEDVİNİ:

Lahn'e karşı mücadele etmek için alimlerin baş vurduğu ikinci yol, fasih Arapça'yı tedvin etmektir. Bilindiği üzere fasih Arapça'yı derleme şerefi önce Basra ve Küfê alimlerininidir. Derlenen bu fasih metinler, nahiv kaidelerinin de temelini teşkil etmektedir. Bu fasih metinleri Arapların ağızından derlemek için alimler her türlü meşakkate katlanmışlardır.

Hicrî ikinci asırda ilmi faaliyetler, hızlı gelişme dönemine girince, diğer ilimlerin mümessilleri gibi dilciler de Arapların konuştuğu kelimeleri toplamak ve manalarını anlamak için kalem ve mürekkeplerini alarak Arabistan'ın çöl ve vadilerine dağıldılar. (3)

Dilci Seyyahlar, Kur'an'da geçen kelimeleri, Cahiliye ve İslâm dönemindeki şiirleri, atasözlerini, darb-ı meselleri, hutbeleri ve Araplardan işittikleri diğer kelimeleri kayd edip, kelime ve deyimlerin nasıl kullanıldığını ve ne manâya geldiklerini öğrendiler. Halkın içine girerek, onlarla yediler, içtiler, sohbet ettiler ve işittiklerini yazdılar, hatta köle ve çobanlarla gezip hayvan ve meralarla ilgili kelimeleri topladılar. (1)

Daha sonra bu tabii kaynaklara din alimlerinin bilgileri de ilave edildi ve dilciler kendilerinden önceki alimlerden de bilgi aldılar. Böylece hadiste olduğu gibi lügat ve şiirde'de senet zinciri teşekkül etti. (2)

Arap filolojisinde ilk lügat çalışmaları lahn tehlikesinden Kur'an-ı Kerim'i korumak için nahiv çalışmalarının başladığı hicrî birinci asırdan sonra ilmi bir şekilde başlamıştır. Bu lügat derleme çabaları güçlenmiş ve ikinci asrın başından itibaren zirvesine ulaşmıştır. Basra ve Küfê alimlerinin badiyede Araplarla görüşüp, lügatı derlemeleri veya şehre gelen bedevîlerle görüşüp onlardan aldıklarına dair kaynaklar takdire değer örnekler serdetmektedir. (3)

Lügat ilmini sistemli bir şekilde derleme hareketi hicrî ikinci asırda, Ebu Amr İbn al-A'la (157/773), Hamed er-Raviye (167/783), el-Mufaddal ed-Dabbî (170/786), el-Halil İbn Ahmed (175/786), Halef el-Ahmer (187/802), Ali İbn

(3) İbn el-Enbarî, Nuzhatu'l-Elibba, S. 69; Taşköprüzade, Ahmet İbn Mustafa, Mevzuatu'l Ulûm, İstanbul, 1313, I, 194.

(1) Ahmet Emin, Duha'l-İslâm, II, 256.

(2) İbn el-Enbarî, Nuzhatu'l-Elibba, S. 69.

(3) Dr. Muhammed Zağlul Sellam, Eseru'l-Kur'an..., 156-163.

Hamza el-Kisâf (189/804), en-Nadr İbn Şâmil (203/818), Ebu Amr eş-Şeybânî (206/821), Ebu Ubeyde Ma'mer İbn el-Müsenna (216/826), Ebu Zeyd el-Ansarî (215/830) ve el Asma'î (216/831) ile başlamıştır. Hepside hicrî III. asrın başlarında yetişmişlerdir. Ondan sonra Muhammet İbn Ziyad İbn el-A'rabi (232/846), Ebu Hatim es-Sicistânî (250/864) gibi ikinci nesil sayılabilecek alimlerle devam etmiştir. Dördüncü asırda da el-Ezherî (370/980) ve İbn Cinnî (392/1001) gibi alimlerle bu çalışma devam etmiştir. (1)

Hayatlarını lügatı tedvin ve incelemeye vakfeden bunlar ve muasır olan alimler, fasih konuşan kimselerden dili nakleden, nahivciler de onlardan alarak istişhad ederlerdi. Bunların çoğu hem râvî, hem nahivcidir. Lügat alimleri sadece bedevîlerden alırlardı. Zira yabancılarla karışıkları için, şehirlilerin dilinde lahn'in meydana geldiğini müşahade ediyorlardı. Hatta bedevîde şehir hayatı ile bozulmama şartını ararlardı. Onun için değerlendirmelerinde "Lafızları Necdî değildir, şehirlidir, şehirlilik dilini bozmuştur." gibi bir nevi cerh ve ta'dil terimlerini kullandıkları müşahade edilmektedir. Kısaca bedevîlik, selika ve fesahat şartlarını aramışlardır. Lahn'in karıştığı bir kelimeyi veya ibareyi anlayan, Arabî dinlemez ve ondan birşey almazlardı. Aynı şekilde lügatı kendilerinden aldıkları bedevî'nin okuma, yazma bilmemesi şartını da ararlardı. Onun için şifahî rivayete çok özen göstermiş ve onu tavsiye etmişlerdir. Nitekim naklettikleri nesir ve şiirleri hem yazıya geçirmiş, hemde ezberlemişlerdir. Mesela el-Asma'î'nin bir iki beyitten başlayıp yüzlerce beyite kadar uzanan Urcuze (2) ezberlediği kaydedilmektedir. (3)

Lügatın derlenmesinde iki yol izlenmiştir. Bunlardan biri, alimlerin badiyelere gitmeleri ve bedevîlerden almalarıdır. Lügat ve edebiyatı, fasih Araplar'dan derlemek için alimler badiyeye giderlerdi. Basra'lı alimler birbirleriyle yarışarlardı. Hatta el-Kisâf/189/805)'nin Arabistan vadilerinde, onbeş büyük şişe mürekkebi kullanarak lügat topladığı rivayet olunmuştur. (1) Ebu Ziyad el-Ensarî, Ebu Amr el-A'lâ, el-Asma'î bunların başında gelmektedir. Mesela,

(1) Dr. Ali Abdulvahid Vafî, Fıkhu'l-Luga, Daru Nahdatı Mısır, Kâhire, 171-172; Dr. Muhammed Farac l'yd, a.g.e., 431.

(2) Urcuze: Bütün mısraları aynı kâfiye ile biten veya her beyti kendi arasında kâfiyeli olan şiir türü.

(3) Dr. Muhammed Farac l'yd, a.g.e., 430; Ahmet Emin, Duha'l-İslâm, I, 291-304; Dr. Ali Abdulvahid Vafî, a.g.e., 170-172.

(1) İbn el-enbârî, Nuzhatu'l-Elibba, s. 69.

Ebu Ziyad el-Ensârî "en-Nevadir" isimli kitabının başında şöyle demektedir: "Bu kitapta yer alan kasideler el-Mufaddal İbn Muhammed ed-Dabbî (170/786)'dan dinlediklerimdir. Lügat ve Recezler ise, bizzat Araplar'dan dinlediklerimdir." (2)

el-Kisâf, Halil İbn Ahmet (175/791)'e ilmi nereden aldığını sorduğunda, Hicaz badiyelerinden, Necit ve Tuham'e'den, diye cevap vermiştir. Nitekim el-Kisâf, badiyeye gitmiş, ezberlediklerinin dışında onbeş şişe mürekkep tüketmiştir. Ebu Amr el -A'la'nın da fasih Araplardan tavana erişecek kadar kitaplar yazdığı kaydedilmektedir. (3) el-Asma'î'nin badiye Araplarından çok sayıda şiir, lügat ve kıssa derlediği bilinmektedir. Bu derleme sırasında alimlerin fesahatine ve sihatine daha çok güvendikleri şiirleri öncelikle derledikleri kaydedilmektedir. (4)

İkinci yol ise, şehirlere gelen veya istifade edilmesi için getirilen Araplardan derleme yoludur. Araplar Basra ve Kûfe'ye geldiklerinde, alimler onları karşılar, rivayetlerini ve konuşmalarını zabt ederdi. Basra'daki el-Mirbed ve Kufe'deki el-Kunâse panayırlarına geldiklerinde alimler hikayelerini, nevadir ve haberlerini dinlemek, fasih konuşmalarını zabt etmek için onların yanlarına giderlerdi. Biri başkalarının bilmediği bir şeyi onlardan öğrendiği zaman büyük bir gelir sağlamış kadar sevinirdi. Mesela, el-Asma'î'den şöyle bir olay nakledilir:

"Ebu Amr ibn A'la'ya geldim, nereden geliyorsun ey Asma'î? dedi, el-Mirbed'den, dedim. Öğrendiklerini söyle dedi. Kağıtlarıma yazdıklarımı ona okudum, bilmediği altı şey geçti. Merdivenden koşarken" beni yendin" dedi." (1)

İbn en-Nedim, el-fihrist isimli eserinde, badiyeden şehre gelen ve alimlerin kendilerinden lügat ve edebiyat derledikleri Araplardan bir çok isimleri saymaktadır. (2)

(2) İbn el-Enbârî, Nuzhatu'l-Elibba, S. 68-69.

(3) es-Saalibî, Ebu Mansur İsmail en-Nisaburî, Fikhu'l-Lüga ve Sirru'l-Arabiyye, Mukad. S. 18; Ahmet Emin Duhâl-İstâm, I, 298.

(4) Dr. Muhammed Farac İ'yd, a.g.e. 427-440; Ahmet Emin, a.g.e., I, 298, Ali Abdulvafi, a.g.e. S. 279-294.

(1) Dr. Muhammed Farac İ'yd, a.g.e. 428.

(2) İbn en-Nedim, el-Fihrist, 49-55; Dr. Muhammed Farac İ'yd, a.g.e., 446-447; Dr. Subhî es-Salih, Dirasat fi Fikhi'l-Luga, 110-115, Daru'l-İlim li'l-Melayin, Beyrut, 1976; ez-Suyutî, el-Muzhir, I, 221.

Bu asırda lügatı tedvin edenler, tasnif etmeden ve bablara ayırmadan tedvin ederlerdi. Mesela at hakkında, yağmur hakkında, kısa boylu adam hakkında duyduklarını konularına göre tertip etmeden kaydederlerdi. Ondan sonraki merhalede bir konu ile ilgili kelimeleri ve nevadiri bir araya getirmişlerdir. Mesela el-Asma'nin konularına göre telif ettiği kitaplar bunun misalidir. At, deve ve koyun gibi her cinse ve eşyaya ait kelimeleri ayrı bir kitapta toplayıp tasnif etmiştir. üçüncü merhalede sözlüklerin yazılması merhalesidir. Lügat ve edebiyat derlenmesinde bu yol izlenmiştir. (3)

Bütün bu çabalara ve sayısız teliflere rağmen lahn dalgasının önüne tam manasıyla geçildiğini ve Avamca'ya yol açmasının önlendiğini söylemek zordur. Geçmişte başlayan lahn dalgası günümüze kadar devam etmiş ve fasih Arapça'yı nerede ise gölgede bırakacak seviyeye gelmiştir. (1) Bu durumu alimler haklı olarak tenkit etmiş ve ondan yakınmışlardır. Mesela, büyük yazar ve Edebiyatçı Ali-el-Tantavî, bu yakınmaları şöyle dile getirmektedir:

"Her gün nice sarf, nahiv, lügat yanlışlıkları ve i'rab hataları işlenmektedir. Bu hataları sadece küçük öğrenciler veya lahn'inde mazur görülecek gençler değil, öğretmenler, Avukatlar yapmaktadırlar. Okulda, mahkeme de bunları işitiyoruz, dergiler, hikaye ve romanlar ve yeni kitaplar lahn'le doludur. Her yerde yaygın bir lahn, küçükler onu öğrenerek yetişiyor, gençler onunla büyüyor. Şunu söyleyebilirim ki, lahn'siz bir sayfa yazıyı yazamayacak veya lahn'siz bir şiir söyleyemeyecek edebiyatçı ve şair geçinenler bulunmaktadır. Lahn yayılmış, cehalet yaygınlaşmış, zayıflık umumleşmiştir. Bütün bunlara karşı Arapça'yı savunacak kişiler ufukta görülmemektedir. (2)

Bütün bunlardan anlıyoruzki dil yönünde Arapça'da bozulma geçmişte başlamış ve bu bozulma günümüze kadar devam etmiştir. Denile bilirki halkın az çok birbirinden farklı iki dili meydana gelmiştir. Biri lafızları seçilmemiş, irabı gözetmeyen ve kelimelerin yapısında değişiklik yapan Avamca, diğeri dedeğim, kurallara bağlı ve yazı dili olan fasih Arapça'dır. (3)

(3) Ahmet Emin Duha'l-İslâm, I, 302, 310-313; Dr. Abdurrahman el-Raci, el-Lehçetü'l-Arabiyye fi'l-Kıraati'l-Kur'an'ıye, S. 61-64, Daru'l-Maarif, Kâhire, 1968.

(1) Daha geniş bilgi için bkz. Dr. Ömer ed-Desukî, Fi'l-Edebi'l-Hadis, II, 8-78, Matbaatü'r-Risale, Kâhire, 1970; Enver el-Cundî, el-Fusha Lugatu'l-Kur'an 161-168. Daru'l-Kitabî'l-Lubnanî, Beyrut.

(2) Ali et-Tantavî, Fiker ve Mebahis, S. 6, Matabiu Dari'l-Menar, Dımaşk, 1960.

(3) Ahmet Emin Duha'l-İslâm, I, 295-296; Muhammed Ebu Zehra, el-Vahdetü'l-İslâmiyye, S. 220, 221.

Arap Dilcileri, Arapça'nın safiyetini korumak ve yıkıcı çabalara karşı güçlendirmek için çeşitli çalışmalar yapmaktadırlar, temennimiz fasih arapça'nın güçlenerek ve medeniyet dili olarak saflığna kavuşmasıdır.

SONUÇ

Lahn'in konuşma dilindeki gramer hatası anlamında hangi tarihte kullanılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekle beraber, cahiliye devrine ait sözlerde lahn'in bu manâsına raslanmamıştır. Zira saf Arapça konuşan Araplar tarafından bilinmeyen bir kelimedir.

Cahiliye döneminde yazı, yaygın olarak kullanılmadığından bu döneme ait edebi mahsuller nesilden nesile sözlü rivayetler yoluyla intikal etmiştir. Bu sözlü rivayetler sırasında bunların büyük bir kısmı zayi olmuştur. Bu nedenle İslâm öncesinden bize çok az dil malzemesi intikal etmiştir. O, dönemde, dil kaidelerini ve nazmı prensiplerine göre izah eden sistemli bir kaynakları yoktu. Fakat Araplar nahiv ilmi vaz' edilmeden öncede i'rabı bilip, ona göre konuşuyorlardı. Zira İ'rab bilinmeden manâ'ya nüfuz etmek mümkün değildir.

Lahn adı verilen, konuşma dilindeki hatalarının, daha Peygamber (S.A.V) zamanında görüldüğü bilinmektedir. Ancak Arap olmayanların kütle halinde müslüman olmaları, Arapça'yı yabancı unsurlarla bozulma tehlikesiyle karşı karşıya getiriyordu. Kur'an'ın mukaddes metninin kusursuz okunması arzusu, Kur'an Dili'nin esaslı bir tetkiki, Arapça bilmeyenlere yol gösterecek şekilde dil kanunlarının tesbiti ihtiyacını doğuruyordu. Dolayısıyla lahn'in önlenmesi için dil ve lügat çalışmaları başlamış oldu.

Arap Dilinin bozulmaya başlamasına kesin bir tarih vermek mümkün değildir. Bununla beraber, Hz. Ömer devrinde İslâm ülkesinin hudutları genişlemeye başladığı sıralarda lahn'in Arap Dilinde telaffuz, terkip veya i'rab hatası şeklinde zuhur ettiği kabul edilir. Bunun önlenmesi ve Arapça'nın korunması için dil alimleri fevkalade çabalar göstermiş ve konu ile ilgili olarak çok sayıda eserler yazmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdi Rabbih, Ahmed İbn Muhammed, el-Ikdu'l-Ferid tahkık, Muhammed Said el-A'yan, Beyrut
- Abduh er-Raci, Dr, el-Lehcetü'l-Arabiyye fi'l-Kıraati'l-Kuraniye, Daru'l-Maarif, Kahire, 1968.
- Ahmet Asım Efendi, el-Okyanusu'l-Basıt fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit, İstanbul, 1305.
- Ahmet Emin, Duha'l-İslam, Onuncu baskı, Daru'l-Kitabi'l-Arabî Beyrut.
- Ahmet Has-Zeyyad, Tarihu'l -Edebi-'l-Arabî, Daru Nahdatı Mısır, Kahire, XXV. baskı.
- Ahmet İbn Faris, Ebu'l-Huseyin İbn Zekeriya, Mu'cemu Mekayisi'l -Luğa, Tahkık, Abdusselam Muhammed İbn Harun, II. bas. Mısır, 1972.
- Ahmet ibn Faris, es-Sahibi fi fıkhü'l-Luga, el Mektebetü's-Selefiyye, 1328.
- Ali Abdulvahid Vafi, Dr. Fıkhü'l-Luga, Daru Nahdatı Mısır, Kahire.
- el-Cahız, Ebu Osman Ömer İbn Bahr, el-Beyan ve't Tebyin, tahkık, Abdusselam Muhammed Harun, IV. baskı, 1975.
- el-Cevherî, İsmail İbn Hammad, es-Sihah Tacü'l-Luga, III. Baskı, Beyrut, 1979.
- Corci Zeydan, Tarihu Adabi'l-Lugati'l-Arabiyye, Daru41-Hilal-Kahire.
- Ebu'l-Beka, el-Hüseyin el-Kefevî, Kitabu Ebil-Beka, Matbaa-i Amire, 1287.
- Ebu'l-Ferac el-İsfahanî, el - Ağanî, Bulak, 1285.
- Ebu Tayyib el-Lugavî Abdulvahid b. Ali, tahk. Ebu'l Fadl İbrahim, Meratibin-Nahviyyin, Kahire, 1375.
- Enver el-Cudî, eş-Şuubiyye fi'l-Edebi-'l-Arabiyyi'l Hadis, Daru'l-İ'tsam, Kahire, 1977.
- el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed İbn Ahmet, Tehzibu'l Luga, Tahkık, Abdullallah Derviş, Mısır, 1964.

- Hüseyin Nassar, el-Mu'cemu'l-Arabî Neşetühü ve Tatavvuruhu, Mektebetü Mısır, 1988.
- İbnu Cinni, Ebu'L-Feht Osman, El-Hasais, tahkık, Muhammed Ali en Neccar, Matbaatu Dari'l-Kütüp, Mısır, 1952.
- İbn el-Enbarî, Ebu'l-Berekat, Kemalüddin Abdurrahman İbn MUhammed, Nuzhatu'l-Elibba fi Tabakati'l-udeba, Bağdat, 1955.
- İbn Haldun, Abdurrahman, Mukaddime, Tahkık, Abdulvahit Vafi, II.Babkî, Beyrut.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim, Uyunu'l-Ahbar
- İbnu Manzur, Ebu'l-Fadl-Cemalüddin, Lisanu'l Arap, Bulak, 1303.
- İbnu'n-Nedim, el-Firist, Beyrut, 1874.
- İbn Sellam el-Cumahî, Tabakatu Fuhulu's-Şuara, Tahk. Mahmud Muhammed Şakir, Matbaatu Medenî, Kahire,
- el-Kıftı, Ebu'l-hasen b. Yunus, İnbah er-Ruvat İnbahi'n-Nuhât, Tahk, Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, 1374.
- Küçükkalay, Hüseyin, Kur'an Dili Arapça, Denizkuşları Matbaası, 1969, Konya.
- Mehmet Fehmi, Tarih-i Edebiyat-ı Arabiyye, İstanbul, 1332.
- Muhammed ABdulmelik Azime, Dr. en-Nahvi beyne't-Tecdit ve't-Taklid, Mecelletü Külliyyeti'l-Lugati'l-Arabiyye ve'l-Ulumi'l-İctimaiyye İmam-Muhammed b. Suud. Ün. Yayını, Sayı: 6.
- Muhammed Ebud Zehra, El-Vahdetü'l-İslamiyye, Daru'r-Raid el-Arabi, Beyrut.
- Muhammed Hamase Abdullatif, el-Alametü'l-İrabiye fi'l-Cümleti beyne'l-Kadim ve'l-Hadis, Daru'l-Fikeri'l-Arabi 1983-Kuveyt.
- Muhammed Farac İyd, Doç. Dr., Cuhudu'n-Nuhât fi'l-Bahsi an Nakai'l-Lugati Advau's-Şeria, İmam Muhammed b. Suud Ü. Şeriat Fakültesi dergisi, sayı, IV,
- Muhammed Semir Neceb el-Lebdî, Eseru'l-Kur'an ve'L-Kıraatı fi'n-Nahvi'l-Arabî, Daru'l-Kutubu's-Sekafiye, Kuveyt, sekizinci baskı.

- Muhammed Zağlul, Eseri'l-Kur'an fi Tatavvuri'n-Nakdi'l-Arabi, Kahire, 1961
- Ömer ed-Desukî, Fi'l-Edebi'l-Hadis, Matbaatür-Risale, Kahire, 1970.
- er-Rafii, Mustafa Sadık, Tarihu Adabi'l-Arab, BEyrut, 1974.
- es-Saalibî Ebu Mansur İsmail-Nisaburî, Fikhu'l-Luve Sirru'l-Arbiyye Subhu es-Salih, Dirasat Fi fıkhu'l-Luga, 6. baskı, Daru'l-İlim, Beyrut.
- es-Sirafi, Ebu Said el-Hasen b. Abdullah, ahbar en-Nahviyyin el-Basriyyin, Beyrut, 1936.
- es-Suyutî, Abdurrahman Celaluddin, Tahkık, Muhammed Ahmed Cad el-Mevlâ ve arkadaşları, Daru ihyai Kutubu'l-ARabî,
- Yakut el-Hamevî, Şihabuddin Ebu Abdillâh b. Abdillâh, İrşadu'l-Erib ile Ma'rifeti'l-Edip, Beyrut.
- ez-Zebidî, Ebu Fyza es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseyn el-Vasıtı, Tacu'l-Arus
- ez-zübeydî, Tabakatü'n Nahviyyin ve'l-Lugaviyyin tahkik, aMuhammed Ebu'l-İbrahim, Mısır, 1954.